

KONSERVASYON UYGULAMALARI

Kitap Şifahanesi ve Arşiv Dairesi Başkanlığı
Hacı Selim Ağa Yazma Eser Kütüphanesi
Hacı Selim Ağa Koleksiyonu-894

Uygulama:
Özlem SAMUR ALTUNKAYA

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

KÜTÜPHANE VE KOLEKSİYON HAKKINDA

I. Abdülhamit ve III. Selim dönemlerinde nüfuz sahibi şahsiyetlerden biri olan Hacı Selim Ağa tarafından Üsküdar'da yaptırılan ve banisinin ismiyle anılan kütüphane, Osmanlı döneminde Üsküdar'da kurulmuş olan kütüphaneler arasında müstakil binası bulunan tek kütüphanedir. Avlu kapısının üzerinde bulunan Mehmed Esad Efendi'nin hattıyla yazılmış olan inşa kitabesinden anlaşıldığına göre, kütüphanenin inşası 1196/1782 senesinde tamamlanmıştır. Halen hizmet vermekte olan kütüphane binası, küçük bir bahçe içerisinde yer almakta olup, ön kısmında bir okuma binası ve arkasında sonradan eklenmiş kitap deposundan (hazine-i kütüb) müteşekkildir.

İstanbul'un önemli bölgelerinden biri olan Üsküdar'da, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi dışında da kıymetli vakıf kütüphaneleri meydana getirilmiştir. Bunlar; Nurbanu Valide Sultan, Yakup Ağa, Gülnuş Valide Sultan, Kemankeş Emir Hoca, Efgani Ali Haydar Efendi, Pertev Paşa ve Aziz Mahmut Hüdayi Efendi kütüphaneleridir. Bu kütüphaneler genel olarak cami lerin kitap dolaplarında, dersane ve tekkelerde kurulmuştur. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından ise, Pertev Paşa Kütüphanesi dışında tamamı, Hacı Selim Ağa Kütüphanesinin müstakil binasında toplanmış ve bu kütüphanenin koleksiyonlarına dahil olmuştur. Buna ek olarak Haşim Paşa, Hüseyin Kazım Bey, İhsan Mahvi Bey koleksiyonları, diğer yazma ve matbu eser bağışları ile Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nin koleksiyonları genişlemeye devam etmiştir. Ayrıca 1955 senesinde Gülnuş Valide Sultan, Efgani Şeyh Ali Haydar Efendi, Haşim Paşa, Hüseyin Kazım Bey, İhsan Mahvi Bey ile Asar-ı Cedide ve Müteferrik başlığı altında toplanan koleksiyonlar, Süleymaniye Kütüphanesine nakledilmiştir.

Günümüzde Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde bulunan koleksiyonlar şunlardır: Hacı Selim Ağa, Kemankeş Abdülkadir Emir Hoca, Nurbanu Valide Sultan, Yakup Ağa ve Aziz Mahmut Hüdayi Efendi Koleksiyonu. Kütüphanede 2988 yazma eser, 1375 matbu eser olmak üzere; toplam 4363 eser bulunmaktadır.

Hacı Selim Ağa Koleksiyonu

İstanbul'un Üsküdar ilçesinde, Selami Ali Efendi Caddesi üzerinde Atlama taşı denilen yerde bulunan Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, I. Abdülhamit ve III. Selim dönemlerinin nüfuzlu kişilerinden olan, bazı önemli görevlere getirilen ve son olarak tersane eminliği yapan Hacı Selim Ağa tarafından yaptırılmıştır. Bahçe içinde ve ön cephede bir okuma salonu ve arkasında kitap deposundan (hazine-i kütüb) oluşan bu kütüphanenin yapılış tarihinin H.1196/1781-1782 olduğu, kitabesinden anlaşılmaktadır. Vakfiyesi de Muharrem 1197/Aralık 1782 tarihinde düzenlenmiştir. Vakfiyesine göre, kütüphanede üç hafız-ı kütüb, iki hafız-ı kütüb yamağı ve bir mücellit görevlendirilmiştir. İsmail Erünsal'ın ifade ettiği gibi 18. yüzyılda kurulan diğer müstakil kütüphanelerdeki uygulamaya benzer şekilde, bu kütüphanede de öğretim birinci planda tutulmuş; üç hafız-ı kütübden ikisinin, kütüphanede ayrıca müderrislik yapmaları da şart koşulmuştur. Bunun için kendilerine ek ücret tayin edilmiştir. Yine kütüphanenin vakfiyesinde Hacı Selim Ağa, vakfettiği kitapların kütüphane dışına çıkarılmasına izin verilmemesini istemiştir. Hacı Selim Ağa'nın başlangıçta 1200 civarında kitaptan oluşan kütüphanesinin koleksiyonu bilhassa tekke ve zaviyelerin kapatılması ile zenginleşmiş, Üsküdar'da bulunan Pertev Paşa Kütüphanesi dışındaki kütüphaneler burada toplanmıştır. Bunların da yine bir kısmı 1955 senesinde Süleymaniye Kütüphanesi'ne taşınmıştır. Günümüzde Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde kendi koleksiyonunun dışında Kemankeş Emir Hoca, Nurbanu Sultan, Babüssaade Ağası Yakup Ağa, Aziz Mahmut Hüdayi kütüphanelerinin koleksiyonları da bulunmaktadır. Kütüphanenin basma fihristi bulunmaktadır.

MÜELLİF VE ESERİ HAKKINDA

Eserin Müellifi Ebu'l-Fazl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim el-Meydani en-Nisaburi'dir (ö. 518/1124). Arap dili ve edebiyatı alimidir. Nisabur'un Meydan-ı Ziyad mahallesinde doğduğu için Meydani nisbesiyle tanınır. el-Meydani'nin Mecma'u'l-Emsal isimli eseri Arap atasözlerine dair en kapsamlı ve en iyi çalışmalardan biri olarak bilinir. Alfabetik sıra ile 6 binden fazla atasözünün ortaya çıkışı, kullanılışı ve bunların dille ilgili taşıdıkları güçlüklerin giderilmesine dair mühim bilgiler içerir. Atasözlerinin ortaya çıkışı ile ilgili hususlarda İslam öncesi olaylara yer vermesi esere ayrı bir tarihi değer katmıştır. Eser, George Wilhelm Freytag tarafından Latinceye (Arabum Proverbia, Bonn 1838), Muhammed Şakir b. İbrahim Hilmi Ayıntabi tarafından dört cilt halinde Türkçeye (İÜ Ktp., TY, nr.167-170) çevrilmiştir. Diyarbakırlı Said Paşa da eseri ihtisar ederek Nuhbetü'l-Emsal ismiyle Türkçeye tercüme etmiştir. Mecma'u'l-Emsal'in değişik baskıları ve ilmi neşirleri mevcuttur. .

MÜHÜR VE DİĞER KAYITLAR

Kitap Şifahanesi'nde konservasyon işlemi tamamlanan eser, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi Hacı Selim Ağa Koleksiyonu'na 894 demirbaş numarası ile kayıtlıdır. Arapça olan eserin ilk sayfasının üst kısmında siyah mürekkep ile adedu'l-evrak

67 yazılmış, daha sonra kırmızı kurşun kalemle 357 rakamı eklenmiştir.

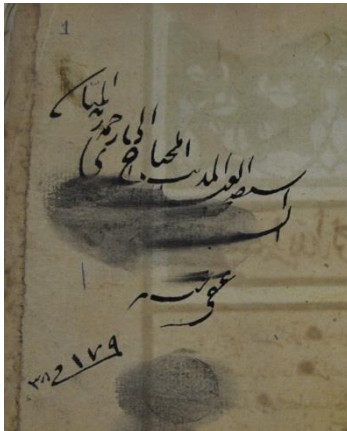
İkinci sayfada Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ne ait Arapça mühür bulunmaktadır:

«Hasbiyallâh Kad Vekafe Hâze'l-Kitâbe'l-Müstedâb li-Vechillâhi'l-Meliki'l-Vehhâb el-Hâc Selîm Ağa ve Şarata bi-en lâ Yuhrace ve lâ Yürhene fe-men Beddelehû ba'de mâ Semî'ahû fe-innmâ İsmuhû ale'llezîne Yünbeddilûneh Sene 1196/1781-2»

Mührün Türkçe anlamı: « Allah bana yeter, bu güzel kitabı Allah için Hacı Selim Ağa vakfetti. Ve (kütüphaneden) çıkarılmamasını ve rehin verilmemesini şart koştu. Vasiyeti işittikten sonra değiştiren olursa, bunun günahı değiştirenlerin üzerindedir».

(İtalik ile verilen kısmın alındığı ayet: Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi, 2/181).»

Yine ikinci sayfanın sol üst köşesinde bulunan temellük kaydında isim ve mühür özellikle silinmiş gibi görünmektedir. Sadece «abdü'l-münzibü'l-muhtac ila rahmetillah, Allah onu affetsin» ifadesi okunabilmektedir.

YAZMANIN TANIMI

Cilt Kısım

Eserin ölçüleri : en 14.6 cm, boy: 25.5 cm, 4.1cm, baş:4.4 cm, etek: 4.4 cm, ön kenar: 4.7 cm Koyu kahverengi deri ciltli eserin, ön- arka kapaklarında ve sertapta şemse ve salbek, miklebte ise sadece şemse bulunmaktadır. Bu motifler, ön ve arka kapak içindeki kaplama kağıdı kullanılarak mülevven gömme tekniğinde yapılmıştır. Motiflerin etrafında gömme tığ uygulanmıştır. Ciltte zencerek net olmamakla beraber mevcuttur. Eserin sırt kısmında koyu kahverengi derinin altından görünen açık kahverengi deri, eserin daha önce de onarıldığını göstermektedir. Baş ve etek şirazeleri mevcut olup, kolon dikişi şirazelerin üzerinden yapılmıştır.

Arka kapak, sertap ve mikleb dış

Arka kapak, sertap ve mikleb iç

sirt

sertap

YAZMANIN TANIMI

بنام علی الحرب الناس نباء الدنيا ولا يور الرجل على حيا
عقلك وكما بلغ ما ينطق عنك الخط باق من لا ياتيه
الاماني ترمعون البصائر لا تجارة كالعمل الصالح ولاد
كالنوفق ولا حسب كالنواضع ولا شرف كالعلم ولا ورة
ولا فرين كس الخلق ولا عبادة كاداء الفرائض ولا عقل
او حسن من العجب وسمع رحا من الحر قرية يتجدد ويفر فقال
في شك من اطل الامل اساء العمل نفس المرء خطاه الى الجاه
قدرا الرجل على قدره فبه كل امرئ ما يهتسه الملاءمة الشرف

Metin Kısmı

Nesih yazı ile yazılan eserde demir mazi mürekkebi ve kırmızı mürekkeple kullanılmıştır. Eserin serlevhası tezhipli olup lapis, sülyen, yeşil, pembe, bordo renkler ve altın kullanılarak bitkisel motiflerle bezenmiştir. Sayfa kenarlarına çekilen cetvellerin renginde bir bütünlük yoktur. Altın cetveli sayfalar kadar siyah ve kırmızı mürekkeple cetvel çekilmiş sayfalar da mevcuttur. Krem renkli kağıdın hamuru heterojen, yüzeyi aharlı, mühreli, lif yönü ise yazıya paralel, dar süzgeç aralığı 1 cm' de 12, geniş süzgeç aralığı ise 2 cm'dir. Kağıdın kalınlığı 0,13 mikrondur. Formalar, bordo renkli ibrişim kullanılarak çift duraklı zincir dikişi tekniğiyle dikilmiştir. Eser 358 varaktan oluşmaktadır.

BOZULMALAR

Cilt Kısımı

Cildin hareketli kısımlarında yırtılmalar, parça kayıpları, böcek delikleri, lekeler, tozlanma, aşınma görülmüştür. Cilt kapaklarında sertap ve mikleb dış yüzeyinde eski yapıştırıcı kalıntıları bulunmaktadır.

BOZULMALAR

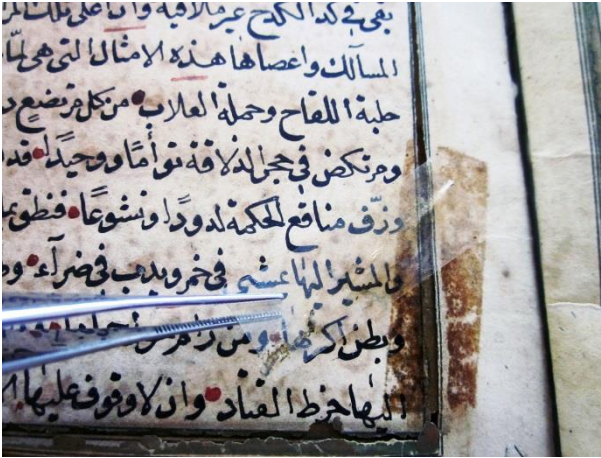
Metin Kısmı

Bazı sayfalarda yazının çevresinde bulunan altın cetvelin bakır oranının fazla olması kırılmalara neden olmuştur. Kolon dikişinde kopmalar meydana geldiği için formlar dağınık durumdadır. Eski onarım sırasında cetvel kırıkları üzerinde kullanılan bantlar metin kısmında leke bırakmıştır.

KONSERVASYON

- Eserin sayfalarına kurşun kalem ile numaralar verilmiştir.
- Eserin onarımdan önceki hali fotoğraflarla belgelendikten sonra belgeleme formu doldurulmuştur.
- Yumuşak uçlu fırça ile kuru temizlik yapılmıştır.
- Metin kısmında sayfa kenarlarının kuru temizliği silgi ile yapılmıştır.
- Cetvel kırığı parçaları, Japon kağıdından yapılan zarfın içine yumuşak uçlu fırça yardımıyla toplanmıştır.
- Cetvel kırıkları üzerine eski onarım sırasında yapıştırılan bantlar, hassas bir şekilde çıkarıldıktan sonra bant izleri kalem silgi ile temizlenmiştir.
- Cetvel kırıkları re-moistenable ile sağlamlaştırılmıştır.
- Sayfalardaki eksik kısımlar, uygun japon kağıdı ile tamamlanmıştır.
- Dikişten çıkan formalar orijinaline uygun şekilde %100 keten iplik kullanılarak, iki duraklı zincir dikişi ile sağlamlaştırılmıştır.
- Kopmuş olan kolon dikişleri, sırttaki deri yeteri kadar açılarak %100 keten iplik ile yeniden dikilerek sağlamlaştırılmıştır.
- Cilt üzerindeki eski tutkal kalıntıları nemlendirilmiş pamuk yardımıyla çıkarılmıştır.
- Cildin kuru temizliği yapılmıştır.
- Ciltteki eksik kısımlar tıraşlanmış ve metal kompleks anilin boya ile aslına uygun şekilde, renklendirilmiş keçi derisi kullanılarak tamamlanmıştır.
- Cildin hareketli kısımlarında görülen parça kayıpları, deri ile tamamlanmıştır.
- Sırtta birleşen ön ve arka kapak uzantıları önce nemlendirilerek açılmış, eksik kısımlar deri ile tamamlandıktan sonra tekrar kapatılmıştır.
- Kapakların iç kısımlarında yer alan kağıdın üzerindeki eski yapıştırıcı kalıntıları, metil selüloz ile yumuşatılmış ve daha sonra bisturi yardımıyla çıkarılmıştır.
- Ciltteki böcek delikleri selüloz + metil selüloz karışımıyla doldurulmuştur. Daha sonra sulu boya ile rötuş işlemi yapılmıştır.
- Cilt maroquin ile temizlenmiştir.
- Tüm işlemlerin ardından eserin son durum fotoğrafları çekilmiştir.

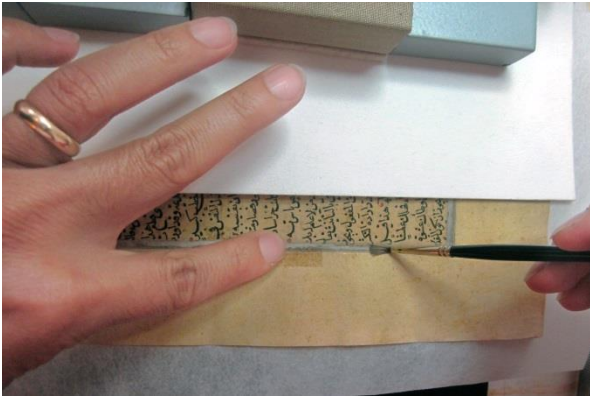

Metin kısmının sayfa kenarlarına silgi ile kuru temizlik yapılmıştır. Cetvel kırıkları üzerine eski onarım sırasında yapıştırılan bantlar hassas bir şekilde çıkarıldıktan sonra bant izleri kalem silgi ile temizlenmiştir.

Cetvel kırığı parçaları, Japon kağıdından yapılan zarfın içine yumuşak uçlu fırça yardımıyla toplanmıştır.

Cetvel kırıkları re- moistenable ile sağlaştırılmıştır.

Kopmuş olan kolon dikişleri, sırttaki deri yeteri kadar açıldıktan sonra, %100 keten iplik ile yeniden dikilerek sağlamlaştırılmıştır.

KONSERVASYON

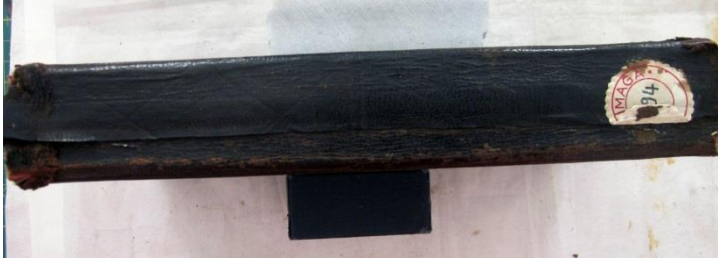

Dikişten çıkan formalar aslına uygun olarak iki duraklı zincir dikiş ile %100 keten iplik kullanılarak dikilerek sağlamlaştırılmıştır. Cilt üzerindeki eski tutkal kalıntıları nemlendirilmiş pamuk yardımıyla çıkarılmıştır.

Cildin hareketli kısımlarında görülen parça kayıpları deri ile tamamlanmıştır.

Sırtta birleşen ön ve arka kapak uzantıları, nemlendirilerek açılmış; eksik kısımlar deri ile tamamlandıktan sonra tekrar kapatılmıştır.

Kapakların iç kısımlarında bulunan kağıdın üzerindeki yapıştırıcı kalıntıları, metil selüloz ile yumuşatılmış ve daha sonra bisturi yardımıyla çıkarılmıştır. Ciltteki böcek delikleri, selüloz + metil selüloz karışımıyla doldurulmuştur. Daha sonra sulu boya ile rötuş işlemi yapılmıştır. Ve cilt maroquin ile temizlenmiştir.

ÖNCESİ VE SONRASI

ÖN KAPAK

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

ARKA KAPAK

Konservasyon Öncesi

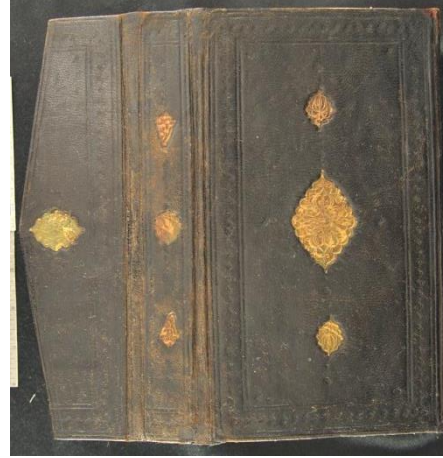

Konservasyon Sonrası

ARKA KAPAK DIŐI

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

ARKA KAPAK İÇİ

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

Konservasyon Öncesi

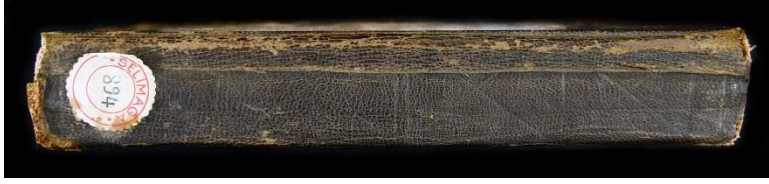

Onarım sonrası baş şiraze

Konservasyon Sonrası

Onarım sonrası etek şiraze

SIRT

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

SERTAB

Konservasyon Öncesi

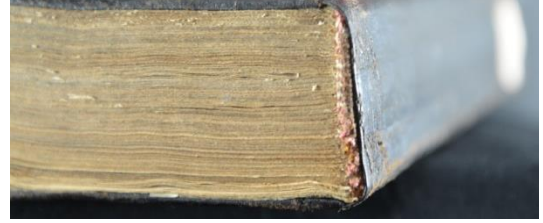

Konservasyon Sonrası

ŞİRAZE

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

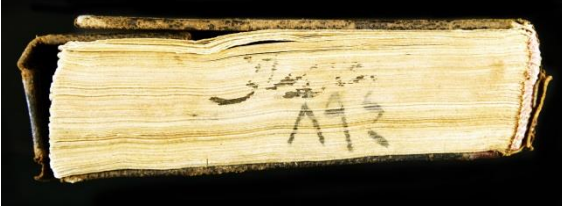

Konservasyon Öncesi

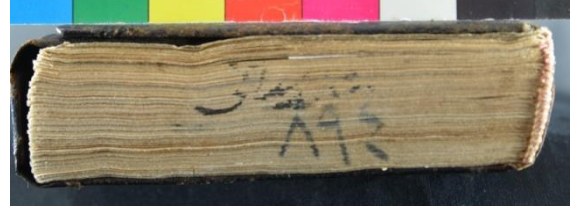

Konservasyon Sonrası

ETEK

Konservasyon Öncesi

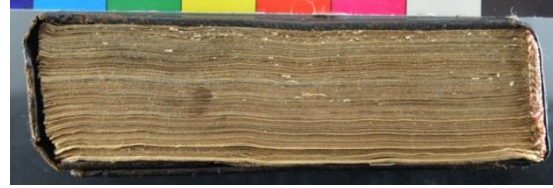

Konservasyon Sonrası

BAŞ

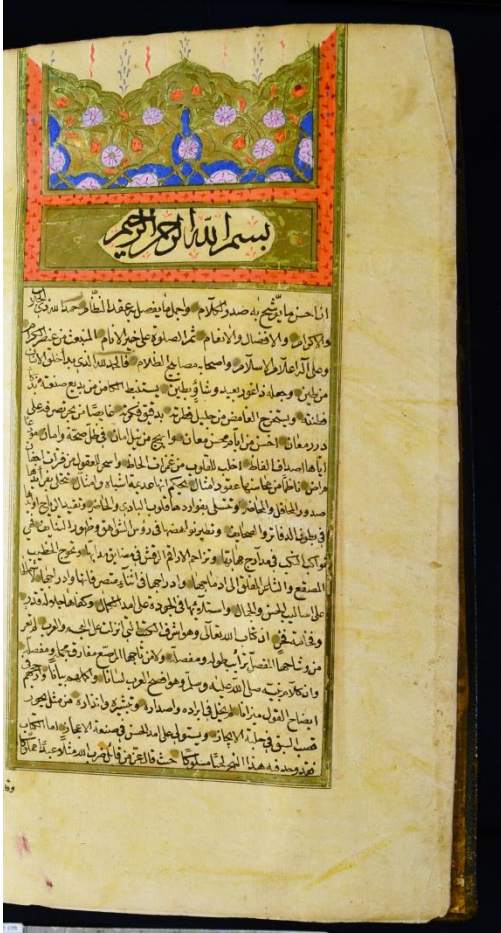

Konservasyon Öncesi

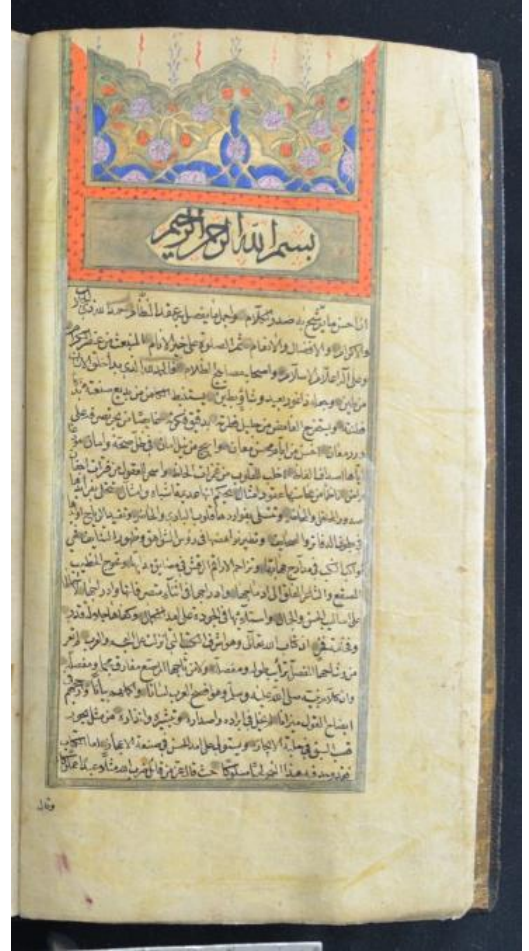

Konservasyon Sonrası

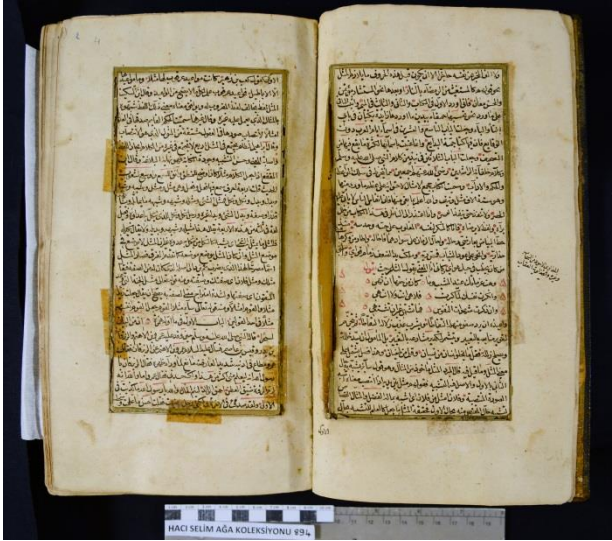
SERLEVHA

Konservasyon Öncesi

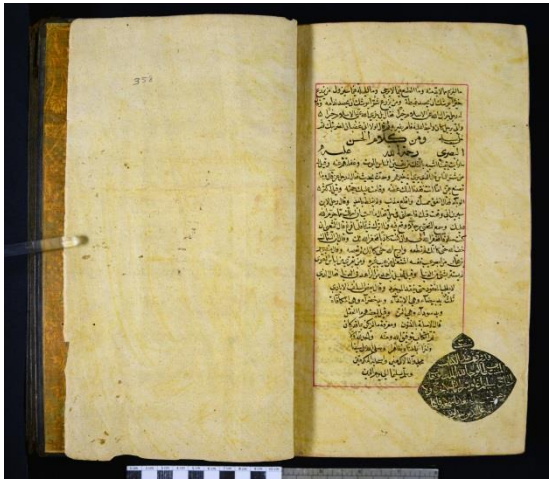
Konservasyon Sonrası

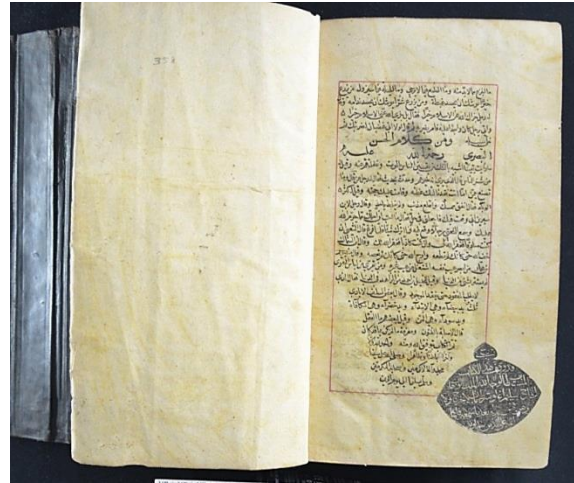
Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

Konservasyon Öncesi

Konservasyon Sonrası

KONSERVASYON RAPORU ÖZETİ

Konservasyonu yapılan eserler, ameliyattan yeni çıkmış yaşlı hastalara benzer. Hassasiyetle ele alınmalı, sayfalar açılırken güç kullanılmamalı, incelenirken dikkat ve özen gösterilmelidir. Saklandıkları koşullar düzenli olarak takip edilmeli, eserler kendileri için özel olarak hazırlanmış olan kutular içinde muhafaza edilmelidir. Depolandıkları alanlar periyodik olarak temizlenmeli gün ışığından ve UV içeren aydınlatmalardan uzak tutulmalıdır.

*Eserin ilk halinin fotoğraf ile belgelenmesi	*Kopan kolon dikişlerinin sırttaki deri yeteri kadar açılarak %100 koton iplikle yeniden dikişmesi
*Kuruma ait olan belgeleme formunun doldurulması	*Cilt üzerindeki eski tutkal kalıntılarının nemlendirilmiş pamuk yardımıyla çıkarılması
*Yumuşak uçlu fırça ile kuru temizlik yapılması	*Cildin kuru temizliğinin yapılması
*Silgi ile kuru temizlik yapılması	*Ciltteki eksik kısımlara deri ile tamamlama yapılabilmesi için tıraşlanmış keçi derisinin metal kompleks anilin boya ile aslına uygun olarak renklendirilmesi
*Cetvel kırığı parçalarını koymak için Japon kağıdından zarf yapılması	*Ciltteki eksik kısımlara deri ile tamamlama yapılması
*Cetvel kırığı parçalarının yumuşak uçlu fırça ile süpürülmesi ve Japon kağıdından yapılan zarflara yerleştirilmesi	*Kapakların iç kısımlarında yer alan kağıdın üzerindeki eski yapıştırıcı kalıntılarının metil selüloz yardımıyla çıkarılması
*Cetvel kırıkları üzerine önceden yapılandırılmış olan selo bantların hassas bir şekilde çıkarılması	*Cildin Maroquin ile temizlenmesi
*Cetvel kırıklarının Re-moistenable ile sağlamlaştırılması	*Eserin tüm işlemlerinin ardından son durum fotoğraflarının çekilmesi
*Sayfalardaki eksik kısımların uygun Japon kağıdıyla tamamlanması	Asitsiz karton ile eserin ölçülerine uygun boyutlarda koruyucu kutu hazırlanması
*Dikişten çıkan formların orijinaline uygun olarak iki duraklı zincir dikişi ile %100 koton iplikle dikişmesi	Belgeleme formlarının ve eski onarım parçalarının müdürlüğünüze teslim edilmesi

KAYNAKLAR

- İsmail E. Erünsal (2008) Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri, TTK, Ankara.
- Nimet Bayraktar (2006) ‘‘ Üsküdar kütüphaneleri’’, haz. İrfan Dağdelen vd., Türk Kütüphaneciler Derneği, İstanbul, s. 241-263.
- Günay Kut, Nimet Bayraktar (1984) Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Zülfikar Tüccar (2004) ‘‘Meydani, Ahmed b. Muhammed ‘‘, TDV İslam Ansiklopedisi, c.29, s. 501-502.
- «Cetvel Kırığı ve Konservasyonu», Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Koruma ve Onarım Yayınları, İstanbul (2015), Erişim: <http://www.yek.gov.tr/content/UploadFile/Doc/CETVELKIRIGIVEKONSERVASYONU.pdf>

KULLANILAN MALZEMELER

Malzemenin adı	Kullanılan oran	Kullanılma nedeni
Metil selüloz	%4	Eksik kısımların Japon kâğıdı ile tamamlanmasında yapıştırıcı olarak kullanılmıştır.
Nişasta	8/1	Ciltteki deri tamamlamalarında kullanılmıştır.
Deri Boyaları		Tamamlama için kullanılan derilerin renklendirilmesinde kullanılmıştır.
Akrilik boya		Tamamlama için Japon kâğıdı renklendirilmiştir.
Japon kâğıdı		Eksik kısımların tamamlamasında ve sırt tamamlamasında kullanılmıştır.
Re-moistinable	RK-0/5 gr	Yüzey çatlaklarının onarılmasında kullanılmıştır.
Deri		Ciltteki eksik kısımların tamamlanmasında kullanılmıştır.
Pamuk		Dezenfekte işleminde kullanılmıştır.
Alkol	%70 lik	Deri boyasında kullanılmıştır.
Keten iplik		Kolon ve forma dikişi yapımında kullanılmıştır.
Maroquin		Cilt temizliği işleminde kullanılmıştır.
Asitsiz karton		Kutu yapımında kullanılmıştır.